

1930. aastad Kaukaasias "Edasi" kolhoosis põllumehe silme läbi ja ajalehe "Edasi" veergudel

II

Marika Mikkor

Vaade Eesti-Rohuaia sellest osast, kus elas August Rootsi. Foto: Marika Mikkor 1996

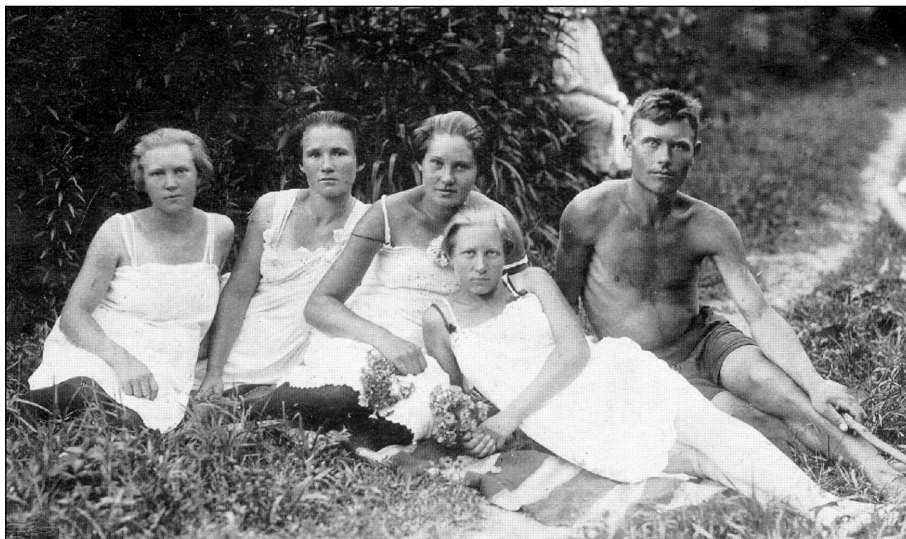
Mõne sõna omast elust üles märkinud August Rootsi. Veike märkimise raamat

24. augustil 1929. aastal

Pühapä 24. augustil. Oli see esimene naisemehe hakatus. Eila laubä õhtul sai mindud Kuteresse¹ et oma kallimat alla tuua. Sõime ja jõime kuni keskhomikuni, siis hakkas see alla reisimine. Pambud seljas, küll oli see tee unine, sest öö läbi sai üleval oldud. Tulime ja puhkasime. Küll oli see asi esti kena, pea mõtteid täis, sest nüüd tuleb elule suur muu-

datus teha. Jõudsime alles õhtueeli alla. Meil sai jälle süüa ja juua. Võõraid kedagi polnud. Minu omad õed ja õemees Tint Mihkel oma Annaga. Ja nii läks see esimene naisemehe päev mööda. Jah nii on see inimese elu, ikka on püüdmist ja tahtmist oma elu muuta ja omale eluseltsilist otsida, kellega ta kõik mured ja rõõmud võib ühiselt ära kanda ja

¹ Kuter – vene *hutor*. Siin mõeldud eraldi asuvat talu.

August Rootsi koos abikaasa Alma ja õdede Miili, Anna ja Roosiga. Eesti-Rohuaia 1920.–1930. aastate vahetusel.

teineteiselle südamepealt kõik välja puistata. Siis võivad julgust ilmamõllust läbi sammuda, olgugi, et palju takistusi ette tuleb.

28. augustil torkame jällegi mõne rea paberille. Nüüd olen juba mõne päeva naise-mehe olnud, on esti see asi harjumatta. Täna käisime perevalis² loomi ja hobust alla toomas, Alma, Miili ja mina. Tee läks kaunis lõbusasti. Sest nüüd võin ma oma Almaga alati ühes olla. Küll on õnnelikud need esimesed naisemehe päevad. Loodan et ka meie tulevikus oma elu õigeis roobastes saame hoidma ja õiget teed tõttama.

4. septembril käisime ülesse võtmas, tahtsime veel üks pilt teha oma noores eas. Elu läheb kaunis lõbusasti. Ainult ühes assas paisatab natuke kentsakas olema, loodame tulevikus asja teiseks muutma.

6. septembril hakkasime Almaga Sotši minema, kraami müüma. Reede õhtul hakkasime minema, et öösel jahedam minna oleks, ilmad on kole kuivad ja palavavad. Tikub kõik vilja ära kõrvetama. Lauba peale lõunat jõudsim Sotši. Öösel hakkas vihma sadama ja valas pühapäise päeva kõvat vihma. Meie olimegi nii viletsa riidega, külm tahtis ära võtta. Kodu tulles olime ühe öö Avasari juures.

13. septembril käisime Oumani ema ma-

tusel. Jälle üks vana sugulane läks igaveselle puhkusele, oli juba kaunis vana inimene. Sai seal poole ööni oldud.

14. septembril. Elu läheb kaunis kenasti. Alma, teise poolega olen kaunis rahul, nii et võib julgusti tulevikule vastu sammuda. Kes teab milleks ta küll edespäi võib kujuneda. Täna läksime Almaga Kuterisse. Hakkas vihma sadama, tuli viimati kui juba sinna saime kui hirmus. Sai trallida ligi poole ööni, seal oli seda va napsutamise värki. Pühapä oli ilus ilm, hakkasime alla tulema.

28. septembril. Täna pühapä elasin kõik selle päeva kodus, õhtul läksime kinusse, oli kaunis kena pilt. Kodu tulles sai veel üleval oldud ligi hommikuni. Läks jutt millegi assa peale, mis minu kallimat väga kurvastas. [– –] Ma olen omale eluseltsilise saanud, mida ma ihkasin ja keda ma nii palavasti armastan. Sest ilma temata ei oleks minu elu vist midagi. Oleme kõige oma assaga juttis.

7. oktoobril kella 5 aeg läksin ratsa Kuterist piduviina tooma. Lootsin ikka valges ülesse jõudma. Aga läks juba poole tee peal pimedaks. Siis jäin ma tõsiselt hädasse. Mässasin tükk õhtut metsas, tikutoos oli, see sai ka varsti otsa. Nii et sai käsikaudu teed otsida. Viimati sain õnnelikult Kuterisse ehk küll mul enam seda lootustki põlnud ööseks sinna saada.

12. oktoobril. Lauba. Pidul ettevalmistami-

² Mägedes; *pereval* – 'mäekuru' vene k.

ne on juba mitu päeva käsil. Sest homme on see määratud päev. Sest homme saan ma 25 aastat vanaks, niisiis on kaks tähtist aega korraga. Niisiis tahtsin veikest pidu toime panna.

Pühapä 13. oktoobril. Täna on see oodatud päev, kus ma veikest pidu oma uue elu mälestuseks hakkam pühitsema. Peale keskhommiku sõitsime Punaselagedale soveti³ registreerima. Tarvis seaduslikud tembud ka ära teha. Õemees Kask ja üleaedse Ets olid käemehed. Õhtul algas pidu peale. Inimeisi oli kaunis heasti. Läks kõik ilma tüli ja riiuta mööda. Sai öö läbi trallitud ja veel esmaspäa pool päeva. Siis kolisid viimased koju väsimust puhkama.

18. oktoobril, reede õhtul hakkasime laadale sõitma, Alma, Miili ja mina. Sõitsime Pilinkovi kraami müüma. Alma ja Miili läksid Sulevi Alma kraami järele. Mina müüsin kraami ära ja sõitsin Salme ja ootas seal. Need tulivad hommikust poolt ööd Salme. Siis sõitsime hommiku vara laadale. Pühapä 20. oktoobril olime laadal, 21. oktoobriks saime kodu.

26. oktoobril käisin jälle väljas kartuleid vii-

mas, kartulid on tänava kaunis hinnas, 3 rubla ümber kõiguvad. Lähebki see elu kaunis räbalaks, kõigest assast on puudus, antasse raamatu peale kui hinge rohtu, on näha, läheb iga päevaga viletsamaks. Kõiksugu kollektiividest on jutt ja soovitamise, saab näha, mis see viimati saab. Minu elu läheb kaunis kenasti edasi, olen oma teise poolega kõige paremini rahul.

12. novembril läksin küla koosolekule. Sain telegrammi, et Alma papp ja Roosi on Adleris. Ootavad vangert vastu tulema. Pidime siis hommiku vastu sõitma. Ükskord kuuleme, et öösi keegi koputab, olidki papp ja Roosi. Olivad Reismani Jaani peale saanud. Papp see on kõva viinavõtja mees, armastaks, et ühtepuhku täis oleks. Nüüdki kui tuli oli lakku täis, viinanoi oli kaasas. 13. novembril läks papp üle jõe, käisin teist viimas. Oli teine nii purjus, kartsin, et silla pealt sisse kukub. Sealt läks teine päe Kuteri. Roosi jäi meile.

15. novembril käisime jälle Almaga väljas kartuli müümas. 4. detsembril käisime Tombergi Tõnise lapse varrul,⁴ läksime õh-

Varrud Eesti-Rohuaias. 1920.–1930. aastate vahetus.

³ *sovet* – vene k. 'külanõukogu'.

⁴ 1980. aastail räägiti mulle Eesti-Rohuaias, et 1920. aastate esimesel poolel ei juletud lapsi ristida, seda tehti taas kümnendi lõpul. 1928.–1929. aastal toimusidki viimased avalikud ristimised, edaspidi tehti seda salaja oma pere ringis. (M. Mikkor. Kaukaasia eestlaste usuelust ja ristimistavadest. – Akadeemia 2001, nr. 7, lk. 1492.)

Johannes ja Natalie Oumani pulmad. Eesti-Rohuaias 1929. a. detsembris.

tuks sinna, sai trallida teise päeva lõunani, tralli oli laialt, olin minagi kaunis vintis.

10. detsembril. Läksin Alma pappat välja viima ja ka Tombergi Tõnise kraami. Paar päeva sai Salmes joodud, seal on seda viina-kraami laialt. 12. öhtuks saime Adleri vaksali, sest pappa tuli enne Salmesse. Saatsin need sinna ja hakkasin kodu tulema. Olin teel magama jäänud, hobused pidid veel kaldast alla vedama. Hommikuks sain kodu.

25. detsembril. Täna on esimene jõulupüha. Esimene minu naisemehe aasta sees. Ja vist usun, et ta ka viimane saab olema, sest kõiki vanu pühasi tahetasse ära kaotada.⁵ Eks ootame, kudas see asi hakkab tulevikus minema. Jah, esimesed pühad naisemees olla, näitavad kaunis igavad olema. Sest mina olin ju sarnane mees, kellel seisku kuskil polnud. Mudugi tulevad vanad trallid meelde. Siis paistab kõik see asi nii igav olema. Esimese püha olin kodu, olid siin mõned inimesed, sai napsutada j.n.e. Aga öhtul läksime Oumani Jussi ja

Natali pulma. Pulmas sai tralli kaunis kenasti.

26. detsembril. Täna oli teine püha, läks ka nii kodumail, öhtul käisime seltsimajas ka, kolmas püha läks, käisime jälle seltsimajas.

1930

1. jaanuaril. Uuel aastal olime koperatiivi koosolekul, öhtul olid Sarka Sassi pulmad. Jõin ka kaunis vinti. Selle viinaga peab ka võitlust pidama. Tihti tuleb vintis olla.

Täna on kolmekuninga päev, olen kodus. Saab näha, kas öhtul lähme seltsimajasse. Ilmad on soojad, homikute on 2 kraadi külma.

8. ja 10. jaanuaril käisime kliisi toomas kaks korda, sai juua ja vanad imed tehtud tee peal. Ilmad on ilusad, saab näha, kas ei tulegi enam hullemaid ilmasi. Tali on ilus, saab näha, kas tulebki suvi ka niisugune.

13. jaanuaril. Oli suur kollektiivi koosolek. Elu on vististe mokas, kollektiivist mööda

⁵ Vt. V. Maamägi. Uut elu ehitamas. Eesti vähemusrahvus NSV Liidus (1917–1940). Tallinn, 1980, lk. 126: "Valge-Eestist imbuv kodanlik propaganda püüdis toetada kirikute viltuvajunud kellatorne. Ent see kõik andis vähe tulemusi. Usukombeid täideti mõningal juhul matustel, laste ristimisel ning väga harva pulmas. Nõukogulikud kombetalitused surusid kiriklikud välja, seetõttu hakkasid ukseid üha sagedamini pastorite ees sulguma." Jõulude tähistamisest võidi informeerida ajalehte ja organeid. Nt. olla Sulevis 1929. a. võtnud jõulupidustustest osa ka kaks noorkomunisti, kelle kohest noorteühingust väljaheitmist seejärel nõuti. (Pipar. Laiad jõulud. – Edasi 31.01.1930, nr. 12)

Aleksander ja Aliide
Assmann lastega.
1920.–1930. aastate
vahetus Eesti-Rohuaias.

minnes oled mokas, lähed sa sinna, oled niisama mokas.⁶

19. jaanuaril. Pühapä olin kodus, magasin ligi päeva kinni. Poisid käisivad lauba õhtul tüdrukuid kraabustamas, ajasid meid ka ülesse. Mudu elu on ka kaunis räbalavõitu, olen nagu haiglane. Eks näeb, mis saab, õhtu oleme pidul.

20. jaanuaril viidi meie külast inimeisi kin-

ni.⁷ Sest praegusel ajal ei või sa enda peale sugugi julge olla. Sest iga silmapilk võidakse sind kinni viia.⁸ Sest nüüd tahetakse elu hävitada. Mis kümned aastad on vaevaga korjatud.

31. jaanuaril. Oli koosolek, midagi uut-moodi elu alust panime. Mis enne ei ole veel olnud. Sest täna kirjutasime kõik meie küla liikmed kollektiivi.⁹ Elu näitab küll kaunis tu-

⁶ 1931. a. esineti avalikult kollektiviseerimise vastu, näiteks: "Peale parteikongressi, kui üldise kollektiviseerimise idee valdas kogu Nõukogude Liidu töötavaid talurahvahulke, esines Ülem-Linda noortekolhoosi sekretär – naispoliitringi juhataja M. Naaber oma "programmilise" kõnega poliitringi lõpuistungul, kus ta muuseas nimetas: Abhaasia oludes ei ole võimalik kollektiivi moodustada. Siin on krundid väga laiali pillatud ja Abhaasia on kollektiivseks tööks liig mägine. Arvestades sellega, ei rääkinud ma oma loengutes partei XV kongressi otsusi kollektiviseerimise kohta üldse." (P. Ammer. Kollektiivmajapidamise seisukorrast Ülem-Lindas. – Edasi 12.12.1931, nr. 164) Samuti arvati Sulevis: "Ludvig räägib koosolekutel, et Sulevisse ei saavat kuidagi kollektiivi asutada, maad olla väga laiali, kõlbmatud ühiseks harimiseks jne. [...] Ludvigule ei anna alla ka kulakud V. Klük, J. Kera ja Koba. Ka nemad töötavad ihust ja hingest kollektiviseerimise vastu, rääkides, et kollektiivis tulla jälle orjapõlv, kus kepijunkerid orje piitsutama hakkavat." (K. "Abhaasias pandi kollektiviseerimine kaheks aastaks seisma." Kuulujuttudega ja viinaga kollektiivi vastu. – Edasi 08.01.1930, nr. 3) Vt. ka J. Liiv. Kulakutel maa käest, kehvikud ja keskmikud kollektiivi. – Edasi 26.01.1930, nr. 10.

⁷ 20.01.1930 arreteeriti nt. Jüri Baumberg ja Nikolai Vaarman, süüdistatuna nõukogudevastases tegevuses seoses põllumajanduse rekonstrueerimisega nõukogude võimu poolt. Mõisteti viieks aastaks kontsentratsioonilaagrisse koos vara konfiskeerimisega. Edaspidise saatuse kohta võimuorganitel andmed puuduvad. (H. Sabbo. Võimatu vaikida I. Tallinn, 1996, lk. 602.)

⁸ 1930. a. jaanuarist alates anti seoses kulakluse kui klassivaenlase likvideerimisega välja seeria käskkirju, instruksioone jm. süüdistuste, väljasaatmiste, ümberpaigutamiste ja hukkamiste kohta. Osa dokumentidest on publitseeritud H. Sabbo raamatus "Võimatu vaikida", lk. 254–286.

⁹ Vt. 1930. a. 10. veebruari Edasist M. Rebase sõnumit "Lähme kommuunasse!". Eesti-Rohuaias olla kollektiivi astunud sada protsenti kehvikutest ja keskmikest. 8. mai Edasis kirjutati järgmist: "Eesti-Rohuaias [...] räägitakse tihti: 'Meil ei ole klassivõitlust. Meie oleme kõik ühesugused.' Selle omamoodi "hüüdsõna" järele alustati ka kollektiviseerimist. Lühikese ajaga võeti kõik talumehed kollektiivi vastu, peale 2 kulaku, keda välja saadeti. Vastuvõetute hulgas oli ka palju poolkulaklist elementi ja tumeda minevikuga isikuid." (Kui ühes külakurnajaga kollektiivi ehitatakse... Kirjasaatjate Iks H. M., H. Mändi, Nõgese ja Kollektiivlase andmete järele. – Edasi 08.05.1930, nr. 50) Samuti astusid esialgu jõukad kollektiivi Sulevis. (Sulevi kirjasaatjad. Sulevi kulakline kollektiiv. Klassiliini moonutajad vastutusele võtta, artellis puhastus läbi viia! – Edasi 08.05.1930, nr. 50)

me olema, kõik see asi paistab väga keeruline olema. Kui aga viimati nälga ei jää. Ja küll tehtakse aga kulakatega ülekohut, koledad maksud pannakse peale ja vist aetakse viimati majadestki välja. Mingit paha ei tea teind olema, aga kõik vihavaenlaste kaebtus.¹⁰

4. veebruaril. Täna käis juba komissija loomi ja kraami hindamas. Kõik kirjutati ülesse. Ainult tuba jäi veel oma isiklikuks omaduseks. Päris hale kohe kui hakkad seda assa järele mõtlema. Oled siin palju aastaid tööd teind, ja suure vaevaga püüd oma elu parandada, nüüd järsku võetakse su käest kõik ära.¹¹ See kollektiivi värk näitab nii tume olema, eks näe, kas viimati on nalg see päris külaline. Nüüd on see asi väga keeruline. Viidi jälle inimeisi kinni, eks näe, mis sellest kõigest tuleb.¹² Ilmad on tänavu talve ütlema-ta ilusad. Jaanuari kuu oli otsast otsani paljas

ja soe. Saab näha, millal siis sadama hakkab, on loota vist suvel jällegi kuiva.

11. veebruaril aeti 13 versta peale pakke vedama. Läksime viiekeisti, õhtuks saime süüa, öö kõverdasime seal viletsal asemel ära. Homiku läksime pakkusi tooma, üks neli versta Mitaveiski poole. No küll olime nende pakkudega kimpus. Tee oli nii kole hull, porine. Hobused puperdasid kõhuni pori sees. Tõime ühe korra ära. Ütlesime ülesse vedamise ja hakkasime kella 5 aeg kodu tulema. Öösi hakkas lund sadama ja sadas veerand arssinat lund maha ja oli 6 kraadi külma homiku.

12. veebruaril aeti jälle Adleri kliisi ja heinu tooma, ega nüüd pole muud kui tee seda, mida kästasse.

19. veebruaril tulime jälle voorist. Tulime kodu, siin olivad juba alanud ühistööga, olid

¹⁰ Vt. 1930. a. 10. jaanuari Edasist: "Eesti Rohuaias [---] asub kod. A. Assman, keda täiesti kulakute kirja võib lugeda. Suvel oli tal kaks inimest maad puhastama palgatud. Nad töötasid kaks kuud, ilma lepinguta. Kartuli-võtmise ajal töötasid Assmani põldudel 16 inimest, igaüks 6–7 päeva. Assman ise käis metsas pähkleid korjamas, ja müüs neid umbes 15 kotti erakaupmeestele. Võõrastav on see, et Assmani tegusid teavad külanõukogu liikmed väga hästi, kuid siamaani pole nendest tarvilisi järeldusi tehtud." (Ankur. Kulak kurnab, külanõukogu haigutab. – Edasi 10.01.1930, nr. 4) Vt. 24. jaanuari lehesõnumit: "Eesti-Rohuaias elab kuulus kulak G. Sild, kes alaliselt võõrast tööjõudu kurnab. Olgugi, et Sildil hääleõigus võetud, töötab ta siiski edasi järgmistel kohtadel: 1) on riigiettevõtte veemõõtjaks, saab 15–20 rubla kuus, saab maksuta arstiabi; 2) on Eesti-Rohuaia loomakasvatuse ühisuse revisjonikomisjoni esimees. Kõike seda teab kohalik nõukogu, sellekohane sõnum oli ka ajalehes, kuid siamaani mõnutseb Sild edasi. Vähe sellest! Kui mõned seltsimehed asjast Punase-Lageda nõukogule teatasid, "kaotati" teadaanne ära. Peale selle on sellekohased suusõnalised teadaanded nii Sildi kui ka kulak Assmani kohta tagajärjeta jäänud. Sarnase lepliku poliitika ajavad tulevad vastutusele võtta." (Ankur. Teadaanded kulakute kohta... "kaovad". – Edasi 24.01.1930, nr. 9) 3. veebruari lehes kirjutati maa müügist enne kollektiviseerimist: "Eesti-Rohuaias ei teata veel tänapäevani, et juba üle kaheteistkümne aasta on maa riigi omandus. Sealse maakogukonna liige J. Nahkur müüs oma maast ühe dessatini 300 rbl. eest A. Türkeli, kes omakord tükikese maad A. Hindovile edasi müüs. Seesama Nahkur müüs veel väikse maatüki kehvikule Johanna Türkeli 50 rbl. eest. Maakogukonna "juhid" ja külanõukogu volinik andsid sellele kombinatsioonile oma õnnistuse kaasa, selle-ase mel, et Nahkurilt maa ära võtta ja kehvidele anda, kes oma 1/2 dess. maatüki peal viirelevad. Kehvikud, kes maad läksid soovima, võeti alati söimuga vastu." (Väiksed inimesed. Eesti-Rohuaias. Kus tehakse veel kulakule pai? – Edasi 03.02.1930, nr. 13)

¹¹ 18. veebruari ajalehest: "Jaanuari algpäevadel algas Eesti-Aias plaanikindel kollektiviseerimistöö. Enne seda korraldati individuaalset ettevalmistust üksikutes peredes. Esimesel koosolekul astusid kollektiivi liikmeteks 24% kõigist üksikmajapidamistest. Siit edasi sulas kõhklemine nagu kevadine lumi. Kuu lõpuks jõudsimme kollektiviseerida 100% kehvikute ja keskmikkude majapidamistest. Nüüd on kollektiivi juhatus ja nõukogu valitud, tööplaanid käsil. Läheb vast veel nädal aega ja meie oleme organiseeritud ühistööks valmis. Esialgu jäävad kõik kollektiivi liikmed vanadesse korteritesse, igaühele jäetakse isiklikeks kasutamiseks väike juurviljaaed. Loomad, laudad, kuurid, loomatoit, viljaseeme, ja muidugi hobused ning kariloomad on juba ühiskondlustatud." (Edasi. – Edasi 18.02.1930, nr. 19)

¹² Vt. V. Maamägi. Uut elu ehitamas, lk. 142: "Hoolimata enamiku eesti talupoegade tugevast kiindumusest üksikmajapidamisse, valisid nad kolhoositee. See valik oli tingitud arusaamisest riigi põllumajanduse sotsialistlikule arenguteele ülemineku vajadusest ja paratamatusest. Selle fakti mõistmine oli leninliku rahvuspoliitika tulemus, selle suure poliitilise ja kasvatustliku töö tulemus, mida teostasid Kommunistlik Partei ja Nõukogude võimuorganid eesti asundustes. See muidugi ei tähenda, et poleks olnud kahevahelolemist, kahtlusi, mõtlemõlgutusi ja arupidamisi naabritega."

juba mitu vaheaeda ära lõhkund. Jah, kõik lõhutakse ära, mis üksikmajapidamises nii väga tarvis läksid. Päris ilus jääb, kui need vaheaia rämps ära saab.¹³

3. märtsil. Elu on kaunis kirju, eila vee- ti kulakate kraami Kreeki, Tombergi ja Vaarmani, päris hale näha, kõik veetasse ära.¹⁴ Ja iga silmapilk võib nende oma kätte kord tulla, et kuskille kaugelle saadetakse. Peremehed on juba ammugi kinni. Peale nende on veel 4 kulakuks tehtud, nende kraam on alles ära võtmata. Jah, nii see elu on, mis inimene on nii mitukümmend aastat korjanud oma töö vaevaga. Nüüd viase ja hävitas- se ilma et midagi süüdi oleks. Ja egas meiegi kollektiivis kindlad või olla, küllap ka meilgi on viimane laul lauldud.¹⁵ On veel kuulda, et tahetakse Punaselagedaga ühte panna, no siis on korrapealt elu otsas. Kas oleme tuleva aasta see aeg veel elus oma kohtade peal või oleme kuskil kerjamas. Oleme ikke töös ka käinud. Talv oli paljas ja ilus. Täna ööse hak- kas jälle lund sadama, saab näha, kui palju ta tuleb.

12. märtsil. Täna on kroonu püha, Iseval- litsuse kukutamise päe. Elame vana moodi, käime kollektiivis tööl j.n.e.¹⁶

19. märtsil. Laubä õhtu tuln saunast, ja

Gustav ja Elene Kask, Eesti-Rohuaias 1930.

sorgin mõne sõna. Oleme iga päev kõvasti ametis, täna istutasime puid. Oleme kõigest kolm peret meie pool jõge see kollektiivis.

¹³ 5. märtsi ajalehest: "Vastav komisjon arvestas kõigi perekondade varanduse ja peale selle asusimegi ühistööle. Peale igapäevaste sisemiste majapidamistööde võiks nimetada üksikmajapidamiste põldudevaheliste aedade mahalõhkumist, mis kollektiivis ülearusteks jäid, seati sepikoda korda, et kohe tööriistade remonteerimisele asuda." (Kask; A. Laar. Töö on täies hoos. – Edasi 05.03.1930, nr. 25)

¹⁴ 1930. a. 15. veebruari lehenumbri selgitati, et täieliku kollektiviseerimise rajoonides kuulusid kulakute maja- pidamised otsekohe likvideerimisele: "Nendes leiduvad valmistusabinõud, hooned, igasugused majanduslised ettevõtted antakse ühismajapidamiste fondi. Rajooni täidesaatekomiteed määravad kindlaks, kes kulakutest kuuluvad rajoonist väljasaatmisele ja keda neist võib jätta rajooni, välja saates vaid kollektiivi piirkonnast. Kulakud, kes määratud väljasaatmisele, saadetakse maakohtadesse, kus tööjõust puudus ehk kus veel kasutamata maad leidub." (Uus seaduseelnõu kulaklase klassi hävitamise kohta. – Edasi 15.02.1930, nr. 18) Samas lehes lk. 3 oli loosung "Täieliku kollektiviseerimise raudne rull hävitab kulakute klassi!". Jaanuari lõpus astusid Eesti-Rohuaias kollektiivi kõik külaelanikud peale "kulakute" – 56 peret. 5. märtsi lehes kirjutati: "Kulakute maad otsustati kollektiivi maade külge liita, kulakud ise aga kohalisest rajoonist välja saata. Nii hävitame tegelikult kulakud, kui klassi." (Kask; A. Laar. Töö on täies hoos. – Edasi 05.03.1930)

¹⁵ 8. mail kirjutati Edasis, et isegi artelli juhatus pole täiesti "puhas": "Nii selgus artelli esimehe G. Kase varanduse hindamisel, et tal oli rohkem varandust kui mõnel jõukal, kuna ta siiaamaani ametlikult kehvikute kirjas seisis. (Kask oli ju ise külanõukogu liige!). G. Kask eksploateeris isegi võõrast tööjõudu. 1926. a. pidas ta viis kuud palgata teenijat, terve suve läbi kurnas naeruväärt madala palga eest sulast..." (Kui ühes külakurnajaga... – Edasi 08.05.1930)

¹⁶ 5. märtsil omakülameestelt ilmunud artikkel "Töö on täies hoos" oli optimistlik: "Nii on nüüd "Edasi" p.-m. artellil 56 perekonda liikmeteks. Valiti 25-liikmeline nõukogu, 5-liikmeline juhatus ja 3-liikmeline revisjoni- komisjon. Niisamuti valiti alalised juhatajad ka üksikute tööharude peale, nagu põllutööde juhataja, karjapi- daja, tallimees, aednik, sigadekasvataja, mesinik jne." Tutvustati ka aasta tööplaani (Kask; A. Laar. – Edasi 05.03.1930, nr. 25).

Teised meie poolt jõge tahavad välja minna, seda igavest sodi on oodata.¹⁷

25. märtsil. Ilmad olivad tänavu talvel kaunis korralikud ja ka nüüdki kevade on kaunis ilusad ja soojad. Eila tegime esimest kollektiivi hakatust kündmiseks, kõigest 3 pluugaga.¹⁸ Juba tahavad enamjagu kollektiivist välja minna, eks näe, mis sest assast välja tuleb. Minul küll veel seda mõtet ei ole, mitte selles, et kollektiivis ei tea mis õnne leida. Võtad välja, mis sestki saab. Sest valitsuse siht on niisugune, sinna pole midagi teha. Esta ole kõik kaunis keeruline.

Käisime jälle väljas kaeru ja kliisi toomas.

7. aprillil. Sorgin jälle mõne sõna sellest prahist. Eila 6. aprillil oli kollektiivi üldkoosolek, seletati inimestele seda kollektiivi assa

ja manitseti inimeisi kollektiivi edasi jääma, sest varandust ei saa enne aasta lõppu kätte. Ja maad saab väljapool kollektiivi piirisi. Rahvas oli nii ärritatud, muudkui laske meid lahti kollektiivist.¹⁹ Koosolekul juba kisati ja karati. Saab näha, milleks see asi läheb. Meie pool jõge on kõigest 5 peret, kes kollektiivi jäivad ja tööd plaanikindlalt edasi viivad. Nii on ka teistes külates üle jõe ja Silla külas, mõni kolkosnik järele jäänud. Ole kui igavene kurjategija, kõik vahivad su peale kõõrdi, vaata, et vastu kodaraid ei saa.²⁰

10. aprillil. Oli kollektiivi üldkoosolek, oli see väljaastumine päevakorras. Asi on päris tõsine, välja lastasse küll, ainult maa võetasse parem ära. Antasse kaugemalt maad.²¹ Elu saab

¹⁷ 1930. a. märtsi alguses teatas Stalin, et sundkollektiviseerimisel pole partei liiniga midagi ühist. 5. märtsil ilmus ajalehes tema artikkel "Peapööritamine edusammude tõttu" (Edasi 05.03.1930, nr. 25). Järgnes lihtsameelsemate inimeste massiline väljaastumine kollektiividest, mida kasutati vaenlaste paljastamiseks. Eesti-Rohuaiast: "Jaanuaris k. a., kus kollektiviseerimine algas, räägiti kehvikutest kui laiskadest ja et neid pole vaja kollektiivi lasta. Keskmikud läksid mühinal 100% kollektiivi ja lootsid kollektiivi juhatust oma kätte haarata. Varsti nägid, et nende plaan kukub läbi. Ja kui märtsikuus lugesid, et kollektiivi minek olevat vabatahtlik, siis hakkasid välja kippuma. Vaesesed ei teadnud, et sellest vabatahtlusest Lenini ja partei juhised juba ammu olid rääkinud." (Kollektivist. Rahvamaja kulakute kantsiks. – Edasi 23.05.1930, nr. 56) Vt. ka: Sulevi kirjasaatjate brigaad. Kollektiiv laiali, maad ära jaotada... – Edasi 08.10.1930, nr. 111.

¹⁸ *plug* – 'ader' vene k.

¹⁹ Vt. ajalehest: "Juhatust lasi kulaklise elemendi tööjuhatajateks jne. Sellest asjaolust haarasid kulakud kinni. Nad suutsid kehvikuid ja keskmikke uskuma panna, et õige tee ei ole mitte nende kahtlaste isikute paljastamine ja kõrvaldamine, vaid... kollektiivist lahkumine. Kahjuks leiduski kollektiviste, kes õnge hakkasid... Kulakud organiseerisid salakoosolekuid, kus väljaastumise teadaandeid seipitseti. Juba enne võis märgata lõhkumistöö juhtumisi (omavoli tarvitamine J. Nahkuri ja G. Asmani poolt). Kui aga kõik "väljaastujad" organiseeritud olid, siis läks koosolekul lärm lahti. 45 perekonda astusid välja. Lõhkumistöö "juhtideks" olid jõukad J. Asman, J. Nahkur ja J. Reisman. Et lõhkumiskava juba enne valmis oli, seda näitavad järgmised faktid. Piibli mees J. Tüür, olles tööjuhataja, lasi kehvikutel kõige enne oma maad üles künda ja astus siis kollektiivist välja. A. Vaarman sõnas paljude kuuldes: "Las kollektiivilased teevad vilja maha, küll meie sügisel koristame." Oli teisigi sellesarnaseid juhtumisi." (Kui ühes külakurnajaga... – Edasi 08.05.1930, nr. 50)

²⁰ Ajalehest: "Edasi nr. 56 rääkis Eesti-Rohuaia "luuletöödest", mis klubi näitelaval ette kanti. Kuna nüüd koosolekul ja ajalehes seda sulimuli hukka mõistetakse, siis on viimasel ajal balagan klubist kadunud! Kuid ega ometi kallist luulet või kasutamata jätta! Salmipoisid kirjutavad oma kunsti paberile ja riputavad aiateivaste külge – rahvale lugemiseks. Salmides pilgatakse kollektiviste. Nad olevat kädod, kes võõrastes pesades elavad. Kuule ometi, neil on kadedus, et kolhoslased elavad kulakute endistes majades! Samal ajal, kus need ässituse kirjad ringi käivad, korduvad ka teised tõsisemad kõlvatused: aia ülekäigu kohad (meie murdes "mulgud") kistakse öösel lahti, väravad viiakse metsa, peidetakse ära. Hommikul lähevad loomad artelli põldudele. Sellega loodetakse kollektiivmajapidamist lõhkuda ja lõpetada. Aga see lootus on tühine. Artell on kevadise külvi korralikult lõpetanud. Kartuli ja maisi muldamine edeneb jõudsalt. Algavad ettevalmistused heinatööle. Artell ei mõtlegi taganeda. Üldkoosolek 31. mail mõistis hukka lõhkujate kontrevolutsioonilise teguviisi ja töotas aidata kurjategijaid kinni püüda. Peame seda sõna kindlasti." (Rohuaedlane. Vaenlaste süüsisin meid ei kohuta. Eesti-Rohuaia väravad ja kulaklised "luuletajad". – Edasi 20.06.1930, nr. 67)

²¹ Alguses olid kollektiivi maad killustatud. Kuid juba 1930. a. märtsis avaldatud "Põllumajanduse artelli näitlik põhikiri" nägi ette maade ühendamist, nii et väljaastujatele, aga ka teistele üksikmajapidajatele kollektiivi maade keskel anti asendusmaad äärealadel. (Edasi 10.03.1930, nr. 27) Nii toimiti ka Eesti-Rohuaias. Vt. Sulevist: "Küll itsitasid vaenulised ollused, kui kollektiivi maa veel 14 tükiks oli killustatud, kui kollektiivlastel tuli mitu kilomeetrit jalgsi mööda mägist teed käia. Nüüd seda enam ei ole, artelli käes on küla keskkohast 34 hektarit maad, sellest 8 hektarit viljapuude all." (Kollektivist. Õige klassiliini läbiviimise ja töödistsipliini tõstmise alusel kindlustame Sulevi kollektiivmajapidamise seisukorda. – Edasi 15.02.1931, nr. 18)

kaunis keeruline olema, sest vihavaen on nii kole suur. Eks näe, mis sellest assast tuleb.

14. aprillil. Täna käisin Tindi kraami alla toomas, niisama sai ka eila käia kraami toomas. Eila oli jälle suur koosolek, oli väljast isikuid. Võetasse krundi maad väljaastujatel ära, eks näe, milleks see asi viimati läheb.

16. aprillil. Tehti miilitsa poolt meil läbiotsimist, kõik kohad nuusiti läbi, aga õnneks midagi ei leitud. Saime enne ära koristada, mis oli. Arvasime juba ette ära, et üleaedseid on niisugused õelused ja sellemoodi läks õnneks.

20. aprillil. Täna on esimene lihavõtte püha. Ei saa arugi, et lihavõtted on teiste aastate lihavõtetega võrreldes. Alati suur pühade ettevalmistamine, nüüd üskui ei oleks midagi. Mudu elu on ka kaunis keeruline. Oleme veikse kruppega, kes kollektiivi jäid. Väljaastujad on kole vihased. Krundid võeti neil käest ära kollektiivile. Saab näha, kudas meie seal peal töötada saame. Löövad viimati mõne maha.

2. mail. Küll rutates lendavad päevad, nii rutul ja lennul see inimese elu lendab edasi. Sa kobad kui pimedas kotis edasi, ei tea midagi, kuspoole rühkima peaksid, niikaua kui vanadus käes ja jääbki eesmärk kätte saamata. Või lihtsalt kas sa oled oma elu rada õiges roobastes astunud. Niisama olen minagi tükk elu ära elanud. See elu on läinud linnutiivil. Mäletan veel selgesti, kus lapsena rõõmul jooksin ja mängisin, kus veel mingit muret ei olnud. Mäletan sedagi, kui oleks alles eila olnud, kus mu armas isa peale lühikest ja rasket haigust igaveselle puhkuselle läks. On kõik selgesti meeles, kus me isa taga leinates oma veikse tööjõuga, ema kui kana poegadega oma elu ja kohta üleval pidasime. Nii lennul läks see elu. Mõne aja pärast olen ma juba noormees. Trallis siniski noorematega ühes, üheski

tantsupidust mind ei puudund, ühtki tantsu ei läind mööda, kui mina põrandal ei kargand.²² Niisama olin ma joomapidudest kaunis usin osa võtma. Sest sel ajal oli seda samagonni keetmist²³ harilik asi, igalühel oli seda laialt, nii mekkis ta mulle kaunis heasti. Ka tüdrukutega sai mitmedki veiksed ärid ära peetud, krabatud ja kodu saadetud. Aga sarnases mõttes ei ligenud ma kellegile plikale, et plikaga midagi musta kombe vastast üle elada. See oli küll minu meelest jälk ja inetu, mis ainult abielurahva õiendada olgu. Ja ka sarnaste poiste ja plikade peale vaatasin kui porisse tallatud inimeste peale, kes oma hea tahtmisega siledalt teelt sopasse on jooksnud. Mäletan nii selgesti möödaläind aegasi. On jällegi aeg edasi läinud, olen juba mõni aeg naisemees. On jällegi nii selges pildis silma ees, kus ma alles oma teisepoolega trehvasin. Kus tuli öösite kaugele Kuteri minna, et jälle oma kallimat näha. Ja jälle neid pühapäeva õhtuid oodata ja ööd otsa kallistada. See öö oli kui üks tund ja oligi hommik, mis tahtmata kodu ajas. Ja tundmus oli nii hea ja armas, kui koos viibisime, et sest kaua aega mälestus järele jääb. Mudugi on nüüdki see elu hea ja armas, aga ta on üstkui igapäevane. Sest harva kokkujuhtumine on ikka armsam. Ei ole ma oma naisevõtmises veel kordagi tagakahatsend. Elu on läinud kaunis lõbusasti. Olen kaunisti oma teisepoolega rahul.

Mudu elu on kaunis keeruline. Oleme kolkosis veikene protsent mis sisse jäävad. Klassivõitlus on meiegi külas suur. Paergusel korral olen küll kindel, et kui võitlema sai hakata, siis tuleb ka võidelda ja läbi viia, kui nad mitte enne ära ei noti.²⁴ Eila ja ülaeila olid maipühad, käisime rongikäigul. Nii see elu läheb vähehaaval edasi, kui mingid äpardused ega muudatused ei tule, sest nüüd

²² Tantsulustist kirjutati lehes: "Eesti-Rohuaia noortele on tants juba nii sügavale sisse juurdunud, et muu töö selle taha hoopis varju jääb. Kord seadis punase nurga nõukogu pidudel tantsu jaoks eraldi piletid sisse, et niiviisi tantsutuhinat vähendada. Selle ettevõtte vastu teeb aga nõukogu liige M. Solõmov ägedat kihutustööd, sõimab teisi punase nurga aktiviste jne. Häbiposti niisugused." (M. R. Ikka veel tants... – Edasi 31.01.1930, nr. 12)

²³ 1925. a. kehtestati Nõukogude Liidus riiklik viinamonopol.

²⁴ Ajalehest: "Nüüd aga sõimatakse kollektiviste: – Vargateks. – Vereimejateks. – Võõra vara röövijateks. [...] Alaline sõimamine ja ähvardamine närveerib kollektiviste. Seda enam, et sõnadele järgnevad teod. Suve jooksul on ette tulnud mitu juhtumit, kus jõukamad üksikmajapidajad omavoliliselt end "oma", s. o. kollektiivi põllult vilja on püüdnud koristada. Et vahetunde mitte veelgi teravamaks ajada, lahendasid kollektivistid asja ilma kohtuta. Oli isegi kallaletungimisi, süüdlasi karistas proletaarne kohus." (A. Saar. Eesti-Rohuaia kollektivistid võitluses p.-m. artelli "Edasi" kindlustamise ja laiendamise eest. – Edasi 21.09.1930, nr. 104)

oleme kõigest oma varandusest lahti.

14. mail. Käisime pirevallis jahi peal, hakkas sadama, olime õõ pirevallis ja tulime teiseks lõunaks alla.

31. mail. Elu läheb omasoodu edasi, ehk ta küll keeruline on. Tööd on laialt, sest vilja sai laialt maha tehtud. Nüüd lõhu seda muldamist kas jätkust lahti. Ja teiseks muldame neid ka, mis välja läksid, ise tegid kollektiivi maa peale. Jah niisugust assa pole veel enne olnud, et mine teise vilja korjama, mis teine maha tegi.²⁵ Põle veel koristatud, aga loodame, antasse paergu suured õigused. Jah veider ta küll, aga midagi pole parata, kui tahad valitsuse sihis edasi minna. Eks ootame, mis tulevik toob.

7. juunil. Täna on esimene nelipühi püha, üstkui ei saa arugi. Vanasti oli suur lootus kui pühad tulid, sai juua ja trallida kui hirmus. Kõik vana kaob vähehaaval. Minevasta nelipühis hakkasin oma sehtiga peale, on juba sellest aasta ära lennanud.

15. juunil. Ilmad on tänavu siamaale kole vihmased. Saab vähehaaval seda tööd mütata, on teist küll kole palju.

6. juulil. Elu läheb kaunis kenasti, olen elus ja terve. Ilmad on ainult vihmased, kaunis täbar on heina teha. Tööd on kole palju, ei taha kudagi selle tööle vastu saada. Kukuruss²⁶ on suuremalt jaolt teisele korrale muldamata. On kõiki seda rämpsuga palju. Eks näe, kudas sügise selle koristamisega lugu läheb. Saab näha, kudas see sissetulek on. Tahaks sügise poole ka kuskile sõitma minna. Homme on 7. juuli,²⁷ kui ma esimest korda Kuteri läksin ja minu sehvt hakkas, kui seal toalakas kallistasime

ja õnnelikud olime. Jah, nüüd on juba aasta möödas. Olen kaunis koduseks inimeseks jäänud, väga harva, kui seltsimajas käin.

19. juulil. Täna olen kodu, jäin haigeks, rinnus on midagi. Küll on igav see päev kodu olla. Homme mõtlesin tohtre juurde minna, saab näha, mis tohter räägib.²⁸ Elu läks siamaale vähehaaval, tööd on kole palju. Hommiku vara ole platsis, murra kui hirmus. Saab näha, kudas sellega valmis saame. Ilmad läksid ka üle vist, hakkab nüüd kuiv liiga tegema.

11. augustil. Ilmad läksid tänavu niisama kuivaks kui minevasta, vist kõrvetab kõik ära. Elu läheb vähehaaval, korraldasime ühissõgimaja kollektiivi. Minu asi on ikke räbalavõitu, ikke olen haige. Täna käisin Varetsi peal tohtre juures, seal ei old ma enne saanud, tohter ütles maksa haige olema. Eks näe, kas hakkab praavima.

12. augustil hakkas hommiku vihma sadama. Küll oli hea meel kõigil, et jälle sadama hakkas.

15. augustil. Täna jäin töölt kodu ja otsustasin lesida ja ennast praavitada.

18. augustil. Mina olen tänavu nende haigustega kimpus, nüüd jäin jälle kõhutõppe, see pitsutab jälle kõvasti läbi, käisin jälle rohtusi toomas, saab näha, mis ta viimati teeb.

23. augustil. Täna on laubä õhtu, olen juba tervem, käin kollektiivi tööl, kõhutõbi läks õnnelikult mööda, mutsitas²⁹ natuke aega, küljes on veel natuke haige, saab näha, kas kaob ära. Muud iseäralikku ei ole midagi. Remonterime susnisi³⁰, hakkab kuivatus varsti pealle.

²⁵ Väljaastunute põllud koos mahakülvatud viljaga jäid kollektiivi. Sulevi kirjasaatjad väitsid vastupidi, et kollektiivi astunud kulakud lasid kehvikutel oma maadel tööd ära teha ja astusid seejärel välja, neile olla tagastatud ka ülesharitud maad. (Sulevi kirjasaatjad. Sulevi kulakline kollektiiv... – Edasi 08.05.1930)

²⁶ kukuruss – 'mais' vene k.

²⁷ 7. juulil 1930. a. toimus Eesti-Rohuaia Musta mere ringkonnakohtu 7. jaoskonna istung, süüpingis olid Jüri ja Jaan Nahkurid ning J. Reisman. Süüdistuseks oli agitatsioon põllumajandusliku artelli vastu ja terroriga ähvardamine. Süüdistatavad olla "jõukad keskmikud", kes sattusid juba väljaasadetud kulakute mõju alla. "Proletaarne kohus [– – –] talitas nii, nagu seda nõuab klassiliin ja proletaarse riigi huvid: klassivaenlase agendid, kollektiivi lõhkujad Nahkurid ja Reisman mõisteti igaüks 3 kuuks sunduslikule tööle." (H. Mänd. Kulakute käsilased said teenitud palga. – Edasi 17.08.1930, nr. 90)

²⁸ Arstiabi ja ravimid olid kollektivistidel tasuta, sellest vt. ka: A. Saar. Eesti-Rohuaia kollektivistid... – Edasi 21.09.1930. Päevikust jäi mulje, et arsti juures käidi sageli ja tulemusteta.

²⁹ Mutsitas <mučhit> – 'piinama' vene k.

³⁰ Puuviljakuivati, vene k. sõnast *sušit* – 'kuivatama'. Susnidest Sulevi külas vt.: H. Pärdi. Abhaasi ANSV Sulevi küla eestlaste elatusaladest 1885–1930. – ERM Aastaraamat XXXV. Tallinn, 1984, lk. 113.

Ploomide ja pirnide kuivatamine *susnis*, Eesti-Rohuaias 1930. aastate alguses.

31. augustil. Elu läheb vähehaaval edasi. Tervis ei ole veelgi korras, aga siiski on juba ikka niipalju parem, et võib juba tööl käia. On seda tööd koledat moodi, hakkame selle kuivatusega peale, teeme teist susni otsa, siis ehk läheb jõudsamine. Ilmad on siamaale kaunis korralikud, tuli natuke vihma, läks jälle üle.

27. septembril. Ajaratas on jällegi tükk aega edasi veerenud. Olen tänavu suvel haige olnud ja on ka tööd saanud rühmata hullumoodi, see on küll midagi hullu tegemist, ei enam ühtegi puhkepäeva, muudkui üks töö ühtelugu, saab ööd läbi susnide juures oldud.³¹ Tänavu on aga see ploomisaak kaunis ahter, vedasime ühe nädali kreegi kolkosi susni peale. Nüüd hakkavad juba vähemaks jääma, saab veel üks nädal rühmata. Aga vili on alles kõik koristamata. Kibe ta on küll. Ilmad on ka

meie järele olnud ilusad. Mudu vahekord on ikka endine kolkosnikute ja üksikmajapidajate vahel. Üleeila oli koosolek, maamõetja andis maa-assast aru, maa on jälle ümberkorraldatud. Kolkosnikudele kantsse kõik lähemal olevad maad. Küll seda kisa ja kära jälle oli. Saab näha, mis nad viimati teevad.

28. septembril. Täna on puhkepäev, käisime plooma susni peale korjamas, õhtu pidi punase nurga revideerimine, sotid on segi.³² Viimane kord olgu niisugust ametit võtta...

21. oktoobril. Juba jällegi on hulga aega läind, kui ma viimati mõne rea kirjutasin. See suvi on kohe lennul läind, alles ikke oli kevade, kus me oma kolkosi assa hakkasime sättima. Aga nüüd on juba sügis käes. Seda tööd on nii kole palju old, et ei ole saand ümber vaadata, praegu on kibe kartulivõtmine,

³¹ Septembris kirjeldati Edasis Eesti-Rohuaia kollektiivi töökorraldust. Tööpäev olla kestnud keskmiselt kümme tundi. "Naisterahvaid lasti 1 tundi varem töölt ära – kodustele talitustele." Töö alguses, vaheajadel ja lõpul anti kellalöömisega signaali. (A. Saar. Eesti-Rohuaia kollektivistid... – Edasi 21.09.1930, nr. 104)

³² Ajalehes kirjutati, et kuna punase nurga sekretäri Johanna Vaarmani pere kaotas jaanuaris hääleõiguse, pidi ta lahkuma. Juhataja Karl Naeltok kirjutas aga kollektivistide pilkamiseks salme. "Kiiremas korras punane nurk puhastada, kultuurkomisjon luua ja kõik kultuurised jõud kollektiivi huvides ühiskondlisele tööle koondada." – Nii kutsuti üles ajalehes. (Kollektivist. Rahvamaja kulakute kantsiks. – Edasi 23.05.1930, nr. 56)

ööseti puhastame kukurussi, ei ole ühtegi puhkepäeva, muudkui üks töö ühtepuhku. Jah, sedasi kipub ikka liiale minema. Ilmad on tänavu ütlemata ilusad, et saab ikka seda vilja koomalle. See nädal oli laada aeg. Laat pidi tänavu kaunis vilets, mina laadale ei saanud, olen tööjuhataja ja selle moega ei old võimalik laadale minna.

1. novembril. Elu veereb omamoodi edasi, see tänavune suvi ja sügise on läind nii ruttu üstkui põleks oldki. Seda tööd on saand murda küll öösid ja suurem osa puhkepäevasi, nüüd on juba esimene november, aga meil on vilja alles küllalt koristada, pooled kartulid on veel võtta ja ka kukurussa on veel osa koristada. Saab näha, kudas ta nende ilmadega kannatab. Kõik vili mis müügile, läheb kroonu vastuvõtmise punkti. Mõni asi on küll kole odav, nagu kartulid 72. kop., kunas üksikmajapidajad müüvad 10 ja peale 10 rubla puud, muude produktidega üst nuriseda ei või. Tänavune aasta on kaunis keeruline, kõigest assast on suur puudus. Kooperatiivid on tühjad, seal midagi pole, tuletikka sa ka vabalt osta ei saa. Eks vaatame, mida tulevik toob, sedasi sest elust ka suurt andi ei ole.³³ Oleme küll kollektiivis, aga siamaale ei ole midagi mingi assaga varustamist ja päris paljajalu. Homme on lõikuse püha ja ühtlasi ka kollektiviseerimise päev, saab näha, kas mõni kirjutab kollektiivi. Ilmad olid tänavu sügise siamaale ütlemata ilusad, nüüd hakkas sadama.

2. novembril pühitsesime lõikuse püha ühes põllusaaduste väljanäitusega. Tehti aruannet kollektiivi tööst. Nii ka tehti ettepanekuid uute liikmete vastuvõtmiseks, paergusel korral küll sooviavaldajaid ei olnud, olid en-

nem vastu kõik sellele. Eks näe edespidi, mis teevad, sest üksikmajapidaja elu on kaunisti kitsendatud. Kui kollektiivi ei taha tulla, siis peab põllupidamise maha jätma ja midagi muud tööala otsima.

7. novembril. Oktoobripüha õhtul.³⁴ Täna-se päeva olin kodus, vihma sadas, hommikupoole põõnasin hea tüki aega, teine ööse olime kukurusa puhastamas. Õhtul ei mõtlend ka kuskile minna, kõik suurem hulk inimeisi läksid Punaselagedalle. Reedel tulin väljast, käisime jahu toomas. Elu on endine, ilmad on ka kaunis korralikud, vahel tuleb natuke vihma, aga niisugusi pikki sadusi pole olnud.

Töödega oleme kaunis puntras, kartuli on veel pooled võtta, kukurussiga oleme küll kaunis juttis. Saab näha, kas jääb mõni portsjon kartuli lume alla. Eks ta ole, tööd palju, inimeisi vähe. On veel nendegi väheste hulgas, kes ei saa tööl käia, nagu lastega naised ja saajad naised, millede hulgas ka minu eit on. Lähemal ajal peaks ka meile uut peret juurde tulema, kui kõik ilusti läheb. Lähebki see elu kaunis koduseks. Läheks ka pühapä õhtul seltsimajasse. Alma on sarnane et ei hooli enam nii käia ja põlegi korralik niisugusel ajal käia. Üksi ei taha üskui minna, sest nüüd ei ole enam nagu enne, et läksid sinna teistega ühes trallima ja ka plikasi kräunutama, sest nüüd on teised elutingimused.

19. novembril. Eila öösi oli juba lund maha sabistand, tahab vist meie kolkosi viljad osalt korjamata jätta, nagu kartulitega, mida alles palju on võtta. Täna olin Roosa isal kerstu tegemas. See vanamees reisis siit ilmast ära, no temal oli ka juba aeg minna, 88 aastat on juba tükk aega, sest ta on ju orjaaeg

³³ Ajalehe juhtkirjast samal ajal: "Ennenägemata vaimustusega, ennenägemata energiaga ehitab Nõukogude Liidu töörahas sotsialismi. Suured on meie saavutused, ainult vaenlane ehk pime võib neist vaikides mööda minna. Kuid tee sotsialismile pole mitte kerge." (Töölise ja talurahva kirjasaatjad eelpostile! – Edasi 23.09.1930, nr. 105) 23. oktoobri Edasi avaldati loosung "Kollektiivmajapidamiste hulgalise ehituse esimese aasta tagajärjed näitavad pimedalegi ühise töö määratusuuri paremusi" ja mitu samas võtmes artiklit. 2. novembri juhtkiri kandis pealkirja "Möödunud aasta hiiglasuured edusammud kindlustavad viie-aasta plaani täitmist nelja aastaga" (Edasi 02.11.1930, nr. 121).

³⁴ 1929. a. pole A. Rootsi päevikus ühtki märget uutest tähtpäevadest. Küll aga kirjutati sellest ajalehes: "Oktoobri lastepidul loobiti näitelavale pardipoegi ja kutsikaid, et laste etendust segi ajada, samal ajal puhvet kauples ja käratses, mattis väikeste näitlejate hääled kinni. Kool jäi oma joonele kindlaks. Kollektiviseerimise kuudel kuulsime rahvamaja näitelavalt ainult koolilaste deklamatsioone, mis ülesehitust ohutasid. Punase nurga tegelased rääkisid näitelaval poiste ja plikade vahejuhtumistest õhtul ja öösel." (Kollektivist. Rahvamaja kulakute kantsiks. – Edasi 23.05.1930, nr. 56)

sündinud. Olid punased matused, ilma papi-
ta, esimene meie külas.³⁵ Paistis küll veider
olla, aga eks kõik asi ole esti veider.

30. novembril. Täna pühapä õhtul mõtle-
sin jälle mõne rea kirjutada. Täna läksid tei-
sed noorematest punasenurga koosolekulle,
ma ei viitsind minna. Jah, olengi päris laisaks
ja vanaks läind. Teinepool on ka viimase-
tuhandepeal ümber kukkumas, eila hakkas
teisel veel pea valutama ja palavikku oli kaunis
heasti. Päris hirm selle eidega selle pudeni-
sega, tahaks ikka haigemajasse saata, saab nä-
ha. Ilmad on jälle kaunis ilusad, võtame kartu-
li, saab veel päeva kolm võtta, hommikuti on
juba 2 kraadi külma. Saavad kartulid ülesse,
siis tuleb rukkeid tegema hakata ja puid istu-
tama hakata. Sarasi on veel korraldada.

17. detsembril. Mõtlesin mõne sõna sorki-
da. Oleme puuistutamise ametis, vehime iga
päe auke teha. On ka juba 5 hektarit istuta-
tud, 16 hektari istutada. See on aga plarakas.
Eks näe, ilmad on ka kaunis ilusad. Kartuli on
ka veel üks pool dessatini võtta. Mudu elu on
omas olemises. Vanaeit on ikka omas olemi-
ses, ootame ikka iga päev.

20. detsembril. Täna laubä õhtul istun ük-
si tuas ja mõtlen seda ilmaelu järele, nii ka
tekib soov mõni sõna paberille panna. Küll
ruttu ja ruttu läheb see inimese elu. Ehk küll
on ta vahel konarik ja kõiksugu takistustega.
Aga ikkagi veereb see eluvanker üle. Ehk ta

küll paljugi poole tee peal rusude alla oma
raskete ratastega puruks vajutab, ja kaovad
jäädavalt unustusehõlma.

On minulgi juba tükk aega ära elatud. See
möödaläind aeg keerleb silmade ees kui oleks
eila olnud. Kus poissmehena teiste hulgas
trallis. Ehk jälle viinapudeli juures kuraa-
sitasime, kus ka vahel tuli kápuli käia. Ja kui
pudel vahel meeste peale veike oli, siis said
õlekõrred appi toodud. Kui olivad pühad, sai
külapidi kolatud, tantsitud ja trallitud. Kui sai
trehvama hakatud, koos teineteist kallistades.
Nii suur igatsus ja tahtmine oli teineteist taga
nõuda, kus öösiti pikad mägede teed said ära
käidud. Need ööd kadusid kui mõni minut,
alati oli soov, et oleks ta mitu korda pikem,
et see hommik nii ruttu ei tuleks. Jah, see on
see armastus, mida nii paljugi raamatud ja
romaanid räägivad ja ka tegelikus elus silma
paistab.

Nüüd olen ma juba tükk aega naisemees.
Olen ka ära näind, et truimat sõpra peale naise
ei ole. Naine peab olema, kellele sa kõik võid
välja puistata. Kui abielupaarid teine teisele
veavad, siis on läbisaamine võimatu. Täna is-
tun üksi kodus, naise saatsin haigemajasse uut
ilmakodanikku muretsema. Lõpetan selle kor-
ra, kell löi 10, tarvis magama minna.

26. detsembril. On jälle Jõulupühade aeg
kuupäevade järele. Aga tegelikult ei pühitse
keegigi, ainult mõni üksikmajapidaja peab

26. detsembril 1930. Eesti - Rohkem ajalehes "Edasi" kolhoosis
August Raasi.

³⁵ Ilmalikud kombetalitused suruti peale hirmuõhkkonnas, nii maeti ka vananimene "uut moodi". Ülem-Lin-
dast kirjutati 1930. a. aprillis, kuidas noorteühingu liige J. Tilk tegi koosolekulemineku asemel kodus mürdist
"krantsi" ja ruttas sellega linna "kellegi kapitalisti matusse". Sõnum lõpetati korralekutsuvalt: "Rohkem
kasvatustööd ja distsipliini! Neid aga, kes võõraste elementidega sobivad, tuleb noorteühingu ridadest au-
paklikule kaugusele kupatada." (Tõsine. Noorte rakukese töö on nõrk. - Edasi 26.04.1930, nr. 46)

veel. Jah, vanasti sai oodata, olid päris assad teised, sai valmistada, küpsetada seda pirukid ja seda joomapoolist kõiki moodi. Esta olnud asi ka, inimene sai mõne päeva oma tööst-vaevast puhata. Alles minevasta olid pühad kaunis juttis. Võtame mõned head aastad tagasi. Mindi Jõululaubä öhtul kirikusse, jõulupuud põlesid igal pool. Oli ka kaunis kena, oli inimestel üks asi oodata. Nüüd on niisugused ajad, saab näha, mis ta edaspidi tuleb. Mudu elu läheb vanamoodi. Alma oli Järve juures, haigemaja lähemal, täna oli sealt haigemajja läind, nii et lähemal ajal on midagi oodata, võib-olla homme kuuleb. Ilmad olivad kaunis külmad, 8 kraadi ümber külma, läks järsku soojale ja nüüd sajab vihma.

28. detsembril. Täna pühapä hommiku käisin Punaselagedal. Käisin ka oma teistpoolt ja uut perekonnaliiget vaatamas. Suur poisipõrakas, et lase aga olla. Alma ka ei ole väga haige. Loodame, et asi heasti läheb.

1931

1. jaanuaril. Täna hommiku läks uni ära, tõusin üles ja hakkasin kirjutama, uudisi on ka. Eila tõin oma naisukese ja pisukese poja kodu. On nii armas see olemine, kui naine kodu on ja veel üks pisikene perekonna liige juures. Alma on ikka haige, küll ta praavib vähehaaval. Ema on ka kaunis kõvasti haige, saab näha, mis temast saab. Mudu elu on vana tooni peal, lumi on maas, külma on ka kaunisti. Hakkab hobusi ettepanema, pidin Järvele puid vedama.

15. jaanuaril. Viskame jälle mõne sõna paberille. Ilmad on soojad ja ilusad, lumi on kõik ära läind. Saab näha, millal ta seda talve matsutama hakkab. Ema on ikkagi kaunis haige, saab näha, mis ta teeb. Hull küll, kui ei saa terveks. Eks ta ole toeks ja abiks igal pool. Nüüd olin viis päeva ispolniteliks³⁶, sai joosta kõik mäenukad läbi.

26. jaanuaril. Ilmad on külmad, mineva

nädal tuli lund arssina osa, täna hommiku oli 10 kraadi külma. Homme hommiku tuleb Sotši minna, 10-aasta mehed. Registratsiasse või proovi mobilisatsia, eks näe, mis nad meiega teevad. Eks see sõda ole upil ühtepuhku, kapitalistilised riigid valmistavad sõja vastu, nii peab ka nõukogude riik valvel olema.

Saab näha, kudas sinna Sotši saab, lumi on, kas tuleb jala minna. Kollektiivi aastaaruanne on ka alles tegematta. Kui Sotšist tagasi tuleb, siis saab kohe tehtud. Muud uudist ei ole ka midagi. Eila suri jälle üks noor mees ära, jah, see ilma elu on nii veider, täna oled elus, homme võib ei tea mis juhtuda.

30. jaanuaril. Täna tulime Sotšist kodu, sai see ropsakas ka läbi. Ülesse tulek tuli enamjagu teed jala, saeveski juurest saime autu peale, sedasi saime aegsasti kodu. Alala läksime 27. hommiku, regedega läksime K...ni, sealt jala, sadas, saime läbimärjaks. Moldovkas olime ööd. Hommiku läksime rongiga Sotši. 28. jaanuaril olime Sotšis. Kolasime niisama, numre võtsime. 29. läksime ette, seal registreeriti meid ära, räägiti, mikspärast registreeriti ja meid senna kutsuti. Muidugi see on kõik tulevase sõja pärast, nagu ta uppil on tulemas, eks näe, kudas läheb. Hull on ta küll kui see tapatalgu jälle tuleb.

3. veebruaril. Olin päeva otsa kodus, tegin rattaid. Olengi päris haige, paised on mitu tükki külles, käimine on päris valus, valutavad kangesti. Ilmad on soojad, sajab vihma, lund on ka natuke.

Kollektiviseerimine hakkab jälle täies hoos minema, mineva püha oli jälle koosolek, seletati, et muud teed üle ei jää. Kas lähed tööliseks, ütled maast lahti või lähed kollektiivi.³⁷ Sest üksikmajapidajatele enam asu ei anta. Siia maale ei ole veel keegi kollektiivi hakanud, ootavad kollektiivi aruannet, eks näeme siis.

12. veebruaril. Jälle läheb kollektiviseerimine täies hoos. Täna õhtu oli kollektiivi aruanne ja ühtlasi ka uute liikmete vastu-

³⁶ *ispolnitel'* – 'täidesaatja, täitur' vene k.

³⁷ Ajalehes kirjutati, et ka Eesti-Rohuaia punanurga juhataja Karl Naeltok on lahkunud sama aasta märtsis kollektivist, märkides avalduses, et läheb metsatöödele. (Kollektivist. Rahvamaja kulakute kantsiks. – Edasi 23.05.1930, nr. 56)

võtmine, 10 teadaannet vaadati läbi ja võeti vastu. Muud teed ikkagi üle ei jää. On küll veelgi mitmedki, kes kollektiivi vastu kõvasti on ja kollektiivi surmani ette kujutavad, et seal enam elu ei ole. Aga pole vigagi, elasid ikka need ka ära kes sinna jäivad. Näituseks meiegi perel tuli aastane sissetulek 1200 rubla, mudugi produktidega ja kõigega kokku. Sellel ei ole viga midagi, kel mitu töötajat. Üksi suurt peret toita on igal pool raske.

Ilmad on ilusad, lumi on läind, päris kevade sorti. Saab näha, mis ta edespäi teeb. Mudu elu on omamoodi, veike Eero kasvab päevpäevalt suuremaks. Mina isi olen paise-tega hädas, üks lõpeb, teine ajab uuesti.

15. veebruaril. Täna õhtu olid kollektiivi aparadi ümbervalimised ja vana pravlenja³⁸ ja revisjonikomisjoni³⁹ viimased aruanded, võeti uusi liikmeid vastu nüüd. Nüüd on varsti kõik küla kollektiivis, veike protsent on paergu mis väljas on.

2. märtsil. Meie kollektiiv kasvab iga päevaga, mõned üksikud on veel väljapool kollektiivi. Käivad juba uued liikmed tööl. Talv on tänavu siinamaale kaunis korralik või õigemini pole teda suurt olnudki.

5. märtsil. Elu läheb vähehaaval. Sai tööd rühmatud teha, ilmad olivad ilusad, nüüd tuli natuke lund, saab näha, ehk tuleb veelgi. Tänavu talvel on niisamasugune robin kui mineva talvel, kõige selle kollektiviseerimisega ja kulakute puistamisega tehase jälle paljaks ja saadetakse mõni pere minema. Päris hull kohe, kudas inimesed paljaks tehakse.⁴⁰ Kol-

lektiviseerimisega on meie külas lugu kaunis korras, veike protsent on veel väljas.⁴¹ Ja nendestki lähvad muist töölisteks. Nii et mõned üksikud jäävad üksikmajapidajateks. Nüüd on seda slantsi⁴², tööstus tarvitab inimeisi. Mõõdetakse meie jõge hoolega, räägitakse, et hakatakse elektrijaama tegema. Siis oleks küll tore olema. Saab näha, võib-olla ehk tuleb ka midagi.

Mina olen täna töölt kodu, olen haige. Niisama tunnen haige olema kui mineva suvel. Saab näha, kudas ma tervise tagasi saan. Ega see tervise tulemine nii hõlbus ei ole kui haigeks jäämine. Andsin täna teadaande sisse tööjuhataja kohustest lahti saamiseks, saab näha, mis nad teevad. On juba see joosmine ära tüüdanud, hommiku ole esimene ja õhtul ole viimane ja nüüd on tööjuhataja kohused palju suuremad kui minevasta. Saab ka varsti aasta täis, aitab mulle sellestki.

8. märtsil. Täna oli jällegi see naiste püha. Käisime meiegi oma perega pidul, ka viisime veikse Eero esimest korda kodust välja. Ilmad on kaunis hullud, tuli lund pool arssinat, siis hakkas vihma sadama, oli seda vett igal pool üle jala.

19. märtsil. Torkame täna jälle mõne rea. Ilmad läksid jälle külmaks, tuli lund natuke, nüüd on sadand juba tükk aega vihma. Jõgi oli suur, tikkus juba silla kallale. Saab näha, missugune see kevade tuleb, aeg oleks juba kevadeks minna. Tööd on tänavu jälle laialt, et ei tea, kust otsast peale hakata.

Minu tervis on ikka ühtemoodu vilets,

³⁸ *pravlenie* – 'juhatuse' vene k.

³⁹ Juhatus ja revisjonikomisjoni ülesannetest vt. "Põllumajanduse artelli näitlikust põhikirjast" (1930). "Revisjonikomisjon valvab juhatuse tegevuse ja põhikirja täitmise järele, samuti ka valmistusplaani, riigile antud kohustuste ja lepingute täitmise järele, revideerib kassat, varandust, dokumente ja arvepidamist, teeb oma otsused aastaaruannete kohta." (Edasi 10.03.1930, nr. 27)

⁴⁰ Ajalehe Edasi andmeil otsustasid Eesti-Rohuaia kehvikud ja kollektivistid 1930. a. 30. augusti koosolekul järgmist: "Nõuame kõigi omaküla kulakute ja nende perekondade väljasaatmist ringkonna piiridest." (A. Saar. Eesti-Rohuaia kollektivistid... – Edasi 21.09.1930) Vt. ka V. Maamägi. Uut ehitamas, lk. 146: "Töötav talurahvas nõudis kulakute terrorile lõpu tegemist, kulakute koristamist kolhoositeelt, nende küladest väljasaatmist. [...] Kulakluse kui klassi likvideerimine (tootmisvahendid konfiskeeriti, osa kulakuperekondi asustati ümber) tagas kolhoosiorganismi eduka arenemise, hoidis küla suurtest kahjustest ja säästis inimesi. Kulakluse, viimase ekspuateriva klassi kahjutustegemise initsiatiiv tuli töötava talurahva poolt. Seda kinnitab nii üksikute kolhooside loomine kui ka kollektiviseerimise ajalugu tervikuna."

⁴¹ "1931. aasta kevadkülvimise kampaania kulges kõigis eestlaste peamistes asustuspiirkondades üldise kollektiviseerimise loosungi all." (Samas, lk. 143)

⁴² *slantsi* < *slanec* – 'põlevkivi' vene k. Mujal päevikus kaevandusettevõtte tähenduses.

ei või kedagi raskemat teha, saab näha, kas ei saagi enam päris terveks, paergu ei ole sa haige ega ka terve. Mõtlesin lähema päevade sees merepoole kuskille targema tohtre juurde minna. Siin käisin, see ei tea suurt midagi. Mudu elu läheb omamoodu, veike Eero kasvab iga päevaga suuremaks, juba naerab ja teeb nalla.

Saab näha, kudas see elu läheb, nüüd on see sõda uppil tulemas.⁴³ Kapitalistilised riigid on ümber varitsemas. Kui veel paar aastat saaks rahulikult ära elada ja riik läheks tugevamaks. Siis vast ei julgegi enam keegi peale tulla.

20. märtsil. Täna hommiku tuli nii järsku allasõit, kobisin ennast valmis, kell 12 läheb autu Adleri. Öhtuks kell 4 saime Adleri, tee on kole hull, aukline ja porine. Pidime palmi soris⁴⁴ autuga kaldast alla minema, tee oli kole libe, viristas käänu peal tagumisi autu rattaid nii palju, et keeras kohe autu ringi. Läks ilma õnnetuseta. Ööseks läksime numresse.

21. märtsil hakkasime hommiku Gaageri sõitma. Käisin tohtri juures, andis jälle rohtu, saab näha. Käisin mõlemis Gaageris. Öhtu istusin jälle autusse ja sain tükk öhtupoole Adlerisse. Jälle olin öö numbris. 22. hommiku hakkasin tulema, olin lõunaks kodu. See reis läks sedasi, nii vilu ja külm oli sõita.

31. märtsil. Tali on jälle käes, lund tuiskab kui hirmus. On juba pool arssinat maas. Takistab tööd. Paergu on seda tööd sadat sorti, ei tea, kust otsast kinni hakata.

1. apr. Meie pisikene Eero jäi haigeks. Päris hale vaadata, kui laps haige on. Peaks ta ometi terveks saama.

12. aprillil. Täna on puhkepäeva hommi-

kul. Torkame mõne sõna. Üleeila tulid Adlerist tööjuhataja kursuselt. Tulin jala, ei saand autu peale, andis vehkida. 10 tunniga tulid ära. Neli päeva olime kursusel, seletati ja räägiti kõiki seda kollektiivi assa.⁴⁵ Poliitikat ja muud. Räägitasse kõik heasti, aga tegelikult nii hea see asi ei ole. Kõigist assast on puudus, leibagi enam ei anta, lihast pole juttugi. Olime Adleris pool nälgas. Jah vilets on ta küll, lähed sa poodi, need on tühjad. Saab näha kudas see viisaasta plaan täidetud saab, kas kõngeme enne välja. Ilmad on ka kaunis hullud, ühtepuhku sajab, tööd on üle kaela. Peaks juba künniga algust tegema.

26. aprillil. Kibe vilja tegemine. Kevade pidas kaua kinni, nüüd tuli kõik robinal. Inimeisi, peaasi meeste tööjõudu on vähest võitu, naised tulid sisse, mehed jäid paljudel välja.⁴⁶ Maad tulid kõik sisse, nii et ei tea, kust otsast tööga peale hakata.

2. mail. Ajaratas veereb omamoodi ruttu ja ruttu edasi. Jällegi on maipühad käes, jälle aasta ära elatud. Tänavu sai maipühad tööga mööda saadetud. Oli käsk kohe, et kolkosid ja vabrikud peavad kõik töötama, sissetulek läheb riigi kaitseks. 1. mail töötasime lõunani, peale lõunat pidasime püha, öhtu oli näitemäng ja kõned.

Elu läheb ikka omamoodu edasi, kole kibe, teeme kartuli, on juba enam pooled maas. Meie pool prigadas on kartuli 8 h teha, kukurussa 10 h. Nüüd on juba kaunis soojad ilmad, puud lähvad juba lehte, näitab, et vist on juba kevade. Oli küll kaua aega sadune ja külm. Külviga jõuaks paari nädalaga lõpule, aga käivad kaela peale 13 versta pealt saeveskist pakke vedama. Slants⁴⁷ nõuab hobusi

⁴³ Vt. Edasi kaanelugu: "Imperialistid kõvendavad uue interventsiooni ettevalmistamist" (Edasi 13.02.1931, nr. 17).

⁴⁴ Sori – väike ahjukene.

⁴⁵ NSV Liidu VI nõukogude kongressil märtsis 1931 otsustati sisse viia uus kolhoositulu jaotamine igaühe tööpanuse järgi. S. t. töö arvestamist, tükitöö sisseseadmist ja tükitöö normide kindlaksmääramist. Edasist: "Tükitöö sisseseadmine ja sissetulekute jaotus põhimõtte järele: kes rohkem ja paremini töötab, see rohkem saab, kes ei tööta, see midagi ei saa, on hoobiks kulakute kihutustööle, kes rääkisid, et kollektiivmajapidamises laisad ja logardid usinate kulul elavad." (Töö organiseerimine ja arvestamine kollektiivmajapidamises. – Edasi 21.03.1931, nr. 35)

⁴⁶ Võrdluseks Ülem-Lindast 1931. a. 12. detsembri ajalehest Edasi: "Iseäranis silmatorkav on kolhoosnikkude huvi ühistöö vastu. Päevaks töölt ärajäämist loetakse paratamatuks "õnnetuseks". Isegi suurem osa naiskolhoosnikkudest on tööle tõmmatud, millest nad niisuguse hoolsusega osa võtavad, et paljud isegi laupäevast päeva ei kasuta, mis artelli üldkoosoleku otsuse põhjal naisterahvastele koristamispäevaks määratud." (P. Ammer. Kollektiivmajapidamise... – Edasi 12.12.1931, nr. 164)

⁴⁷ Kaevandusettevõtte.

Vaade Gagrast, postkaart
1930. aastatest.

ja kolmandaks Punase-Lageda kolkos viib heinad käest ära. Üks nõudmine nõudmise järelle, juba käivad miilitsatega ja ähvardavad kõiki pravlenjas kinni panna, on kaunis metsalised. Tervis ei ole ka kõige parem, kõha on juba mitu nädalit.

3. mail. Käisime ekskurssias Slantsi peal. Seletati ja räägiti Slantsi tähtsusest ja näidati kõik seda värki. Käisime tunnelis [– – –]. Sügisel tahetakse uurimisetöö ära lõpetada, siis suur tööstus sisse seada, eks näe.

15. mail. On juba tükk aega, kui ma viimati kirjutasin. Täna äestan kukuruss, endises Vaarmani Jaani aias. Lasin hobused puhkama ja kirjutan mõne märkuse. Elu on päris orjapõlve sorti, ei anta sulle puhkepausi, -päeva ega esimest maid. Mineva pühapä aeti kündma, ei läind, kirjutati nimed ülesse, saab näha, mis nad teevad. Nüüd on see külv hooaeg, tõmma nõnna, et tükid taga. 18. maiks pidi külv maas olema, saab näha, kas jõuab. Mina olen nüüd hobuse söötja. Tõuse homiku pimedikus ülesse niikaua kui õhtu pimedani. Teised saavad lõunagi puhkuse aega 2 tundi, mina sööda ja jooda hobusi. Ikka paistab palju rängem olema kui omapeal, eks näe, mis see tulevik kujutab. Ongi see asi

nii keeruline, üks nõudmine [– – –] rahu ei anta sulle sugugi. Mingit kindlat elu ei ole, on kuulda, et hakatasse kulakaid tegema, ei või keegi kindel olla. On ju niisugusi isikuid, kes kaebavad ja tahavad teisi hukatusse ajada.⁴⁸ No üksikmajapidajatel on see veelgi kardetavam, teda tülitase ikkagi rohkem. 1931. aastal tahetasse Põhja-Kaukaasias kollektiviseerimine lõplikult läbi viia, võib olla siis ehk hakkab paranema. On ikka armetu asi küll, kõigest assast on puudus, inimesed pool nälgas, põllumees on siamaale saand tublisti kõhu täis, ja ka neilgi kipub napiks jääma.

24. mail. Täna pühapä hommiku viskan paar rida. Ilmad on soojad ja ilusad, külid saime 22. maiks viimased maha. Oli pravlenja koosolek, anti 2 päevaks puhkust. Mind valiti jälle tööjuhatajaks, kuradi koeraameti peale. Tänavu on ta palju raskem, saab näha, kudas hakkama saan.

8. juunil. Viskame jälle tüki aja kohta mõne rea, et kui ükskord vanadus tuleb, et siis on nüüdseid aegu arutada. Loodame, et need ajad ikke muutuvad paremaks, paergune elu on väga keeruline, paistab see tulevik nii tume olema. Nüüd olen jälle tööjuhataja kohustega koormatud, väga tüütu amet, saab

⁴⁸ Vt. H. Mänd. Ettevaatust! Kahjutegija on kollektiivis... – Edasi 07.03.1930, nr. 26; Artell jõukate käpa all. – Edasi 10.02.1930, nr. 16; Väiksed inimesed. Kus tehakse veel kulakule pai? Eesti-Rohuaias. – Edasi 03.02.1930, nr. 13; Noor. Väejuoksikud. – Edasi 18.05.1930, nr. 54.

näha, kui kaua ta minu turjal on. Paergu on kõva sapkamine⁴⁹. Hobuste ja meeste jõud on suurem osa metsatöös. See metsatöö nende hobustele armu ei anna. Nüüd oli jälle kollektiivi ajamine, olen ka omal pool komissijas, käisime rääkimas, tulevad vist kõik sisse, muud teed üle ei jää. Muu elu on vanamoodu, ilmad kipuvad kuivaks minema, vihma oleks kõvasti tarvis.

5. juuli. Need päevad lendavad linnutii-vul. Nii kole kube on, kui hirmus, nõutasse inimeisi igale poole, tubakaid istutamas oli hulga inimeisi, metsaveo peal, nii et ühtelugu on hulga inimeisi väljas. Oma töödega on nüüd niisugune häda, ei taha kudagi selle muldamisega hakkama saada. Esimese korrale saime juba läbi aga teine kord on juba otsas. Ilmad on kole vihmased, iga päe sajab, hein läheb vanaks, ongi juba vana, aga mis niidetud, see mädaneb, nii see asi on päris räbal. Mudu elu läheb vähehaaval. Tegime ühissöögimaja,⁵⁰ käime kõik ühislauas. Ainult selle söögiproduktidega on natuke paha, varustus on vilets, koperatiivi maksa aga liikme-maksu, aga sealt midagi ei saa. Riik asutab komertseskid poed, kus müüakse mitmekordse hinnaga. Vilets aeg on, saab näha, kuida ta niimoodi lõpeb.

13. juulil. Täna on jälle kole vihm, ei lase tööle minna. Juba sajab peale kuu aja, tahab vist kõik töö ja vaeva ära rikkuda. Hein see on juba üks osa mädand. Viljad on rohtu täis, päris hull on see asi.

26. juuli. Torkame mõne sõna, seda aega ei saa, et mõne sõna märkusi teeks omast elust. On kaunis kube, oleme kõigiga ametis. Hein ja muldamine, mõlemad on hiljaks jää-

nud. Slantsi prigadad käivad abis muldamas. Ilmad olid kole vihmased, peale ühe kuu aja sadas iga päe. See pidas töösi kinni. Teiseks meie inimeisi on tubakuid istutamas portsjon. Nii see asi läheb, elu on kaunis keeruline, pantase sulle mitmekordselt töö selga. Mina olen prigadiriks, nii ei saa ühte vaba silmapilkugi.

10. augustil. On juba tükk aega mööda läinud, kui viimati mõne rea märkisin. Kõik see suvi on nii kole kube, olen selle tööjuhataja ametiga kõvasti koormatud, nii et ühtegi vaba silmapilku ei ole. Mütta ja mütta seda tööd teha, lõppu ei tule kudagi. Ilmad olivad ka tänavu kaunis hullud, sadu ühtepuhku. Nüüd on juba mõned päevad ilusad. Mudu viljad on ilusad, peaks sügise saaki saama, kui midagi äpardust ei tule. Nii need aastad lähevad päevast päeva edasi.

14. august. Raamat seisis laua peal, istun laua taga, võtsin sule, et kirjutada jällegi mõne rea. Eila sadas vihma. Tänavu on kaunis korralik selle vihmaga, kevadest tegi liigagi. Heina saaks veel mõned head päevad korjata, siis saaks selle tööga hakkama. On seda ro-bistamist nii palju, et ajavad pea segi. On nõu sajavlenjat⁵¹ sisse anda tööjuhatajast vabastada. Ongi see elu nii kentsakas ja keeruline, iga päevaga läheb viletsamaks, kedagi assa sa enam osta ei saa, säädasse komertseski poed, kust mitmekordse hinnaga inimeste käest võetasse. Leivaga on ka küsimine, kudagi ei saa.

Mudu elu läheb vähehaaval. Eero on ka juba paks poisijunn, kasvab iga päevaga.

24. augustil. Kirjutan täna jälle mõne rea. Täna õhtul saab juba kaks aastat täis, kui ma naisemeheks hakkasin. Täna õhtul läksime

⁴⁹ Kõplamine, kõplaga taime muldamine ja põllu umbrohist puhastamine, vene k. sõnast *sapka* – ‘kõblas’.

⁵⁰ Eesti-Rohuaia “ühislauasid” kirjeldati 1930. a. Edasis: “Kogu grupist tulevad kolhosnikud ühe pika laua taha kokku, et üheskoos süüa keskhommikut, lõunat ja õhtut. [– –] Ma olen erapooletu. Ma ei hakka laulma kii-dulaulusid “Edasi” ühislauast. [– –] Ma kirjutan täpselt sellest, mis ma sõin kolhosis viibimise esimesel päeval – reedel, 29. augustil. Kesk-hommik 2. grupis. Laual: keedetud kartulid (kooritud), nende juure soolane piimakaste ja heeringad. Pomidorid. Värske, maitsev leib. Tee meega. Õunapirukas. Lõunat sõin üle jõe, 1. grupis. Supp sealihaga, kõrvitsa puder, kohvi. Värske leib. Õhtusöök, jälle 2. grupis. Supp sealihaga, keedetud turgioad, küp-setatud õunad. Ühislaud tekkis kollektivistide endi algatusel 1. ja 2. grupis. Söögi valmistamise peal on kummagis grupis 2 inimest. Toiduained kollektiivi poolt – ainult piima toovad kollektivistid kodunt kaasa. Juhatause eelarve järele läheb söök ühislauas maksma päevas 60–70 kop. [– –] Muidugi on ühissöögist osavõtmine kollektivistidele vabatahtlik. Tä organiseeriti sügiseks ja talveks – puuvilja koristamise ja kuivatamise hooajaks – abinõuna, mis tööd kergendada ja kiirendada aitab...” (A. Saar. Eesti-Rohuaia kollektivistid... – Edasi 21.09.1930, nr. 104)

⁵¹ *sajavlenja* < vene k. *sajavlenie* – ‘avalduš’.

Kuteri sünnipäevale, sealt läksime ööse Alma kodu ja homme tulime alla. Lendavad need ööd ja päevad juba kaks aastat. Ammu see alles oli, kui poissmees olin, sai tantsida ja karata ja kõiki noorepõlve tempa tehtud. See ajaratas veereb ja veereb nii ruttu ja ruttu, juba saab sügise 27 aastat turjale, juba pooles elueas. Lendavad need nooruse ajad, nüüd niisugune vilets aeg. Kedagi pole saada, näitab välja, kui sedasi edasi läheb, siis lõppe viie aasta plaani lõpul välja, on ikka kena muutlik ajajärk küll. Tuuseltasse neid inimesi laiali, nagu kulakateks on küll palju, mis on oma töö väärt, kes olivad täiesti kulakud, pidasid tööjõudu j.n.e., aga palju saab ka ilma süüta kannatada.

Mudu elu läheb kaunis kenasti, ei ole meil oma teisepoolega selle kahe aasta sees ühtki riidu olnud, kraba ja kabusta kui tänapäine paar, poiss saab ka varsti 8-kuuseks, see on ka niisugune põmakas. Teeb juba nalja. Tervis on mul tänavu suvel siinamaale kaunis juttis olnud. Olen selle kuradi tööjuhataja ametiga seotud. Andsin sajavlenje välja astumiseks, aga ei võetud kuuldagi, olen nüüd edasi niikaua, kui nad isi lahti lasevad. Eks ta natuke ole kasuks ka, õpib palju rehkendust ja kirjutust.⁵² Tööd on kole palju, üks robinal tulevad. Heinatöö on varsti lõpul, aga juba on uued tööd asemel, nii et sa vabamalt hingata sugugi ei saa.

16. septembril. Täna õhtul olime üldkollektiivi koosolekul. Oli jälle koosolek, millesarnast jälle tükil ajal põle olnud, löödi kollektiivist paar peret välja. Kased ja Vaarmanid. Mudugi tehakse jälle kulakateks, no küll puistatakse inimesi, oota aga, täna homme võib igale ühele see sama rohkakas peale tulla. On ju nüüd inimesi, keda ustasse ja kes teiste peale kaebavad ja teisi hukatusse langetavad.⁵³ Mis see viimati järele jääb, see ilma elu on üks sodi, homse päeva ette ei või sugugi julge olla.

20. septembril. Täna läksime Kuteri magusa järele. Magust suurt ei olnud, tänavu on kole vihmane aeg. Hakkas sadama, saime märjaks.

4. oktoobril. Viskame jälle mõne rea. Ilmad on kole vihmased, kudagi ei lase tööd teha, tööd on hullumoodi. Saab näha, kuidas selle töödega hakkama saab. Tänavu vist võetasse puha kartulid ära, ei vist jäeta seemnekski. On ikka ajajärk. Tööd tee mitmekordselt, süüa ja muud assa sulle tarvis ei ole, kena ajajärk küll, saab näha, mis sellest elust tuleb.

20. oktoobril. Teised läksid kõik kodust ära, oleme veikse Eeroga kahekeisti kodu, Eero jäi magama. Mõtlesin siis mõne sõna kirjutada. Elu on kaunis keeruline, puudus on kõigist assast. Nii ka söömakraamiga jääb peenike peosse. Neidki sea...[pörsaid? – M. M.] sul tappa ei lubata, muudkui vii

⁵² Brigadiiri ametit tutvustati Edasi 1932. a. veebruaris juhtkirjas: "Brigadiir on brigaadi organisator ja juht. Tema ülesannete hulka kuulub: öieti asetada kolhoosnikuid tööle, otstarbekohaselt ära kasutada kõiki brigaadile kinnistatud valmistuseabinõusid, teostada agrotehnilisi abinõusid, saavutada kõrget viljasaaki, karja tootmisvõime tõstmist jne. Brigadiir peab organiseerima sotsialistilist võistlust ja lööktööd. Brigadiiri tööasu peab kindlaks määratama brigaadi töö lõpuliikudest tagajärgedest äraolenevalt. [– – –] Rajoonide ja külade organisatorid, kolhooside juhatused ja kolhoosnikud ise peavad brigadiiride kohtadele välja eraldama paremaid kolhoosnikke – lööktöölisi nende hulgast, kes on autoriteetsemad, tunnevad tööd ja võivad organiseerida kolhoosnikkude hulki valmistusliste ülesannete täitmisele. [– – –] Brigadiir peab samuti varakult saama valmistusplaani – ülesande brigaadi jaoks, tundma töönormisid, töö hindamist hulgalt ja väärtuselt, läbiviimiseks kavandatavaid agrotehnilisi abinõusid, peab teadma kolhoosnikkude töönormisid ja töö arvestamise korda." (Anname kolhoosi brigaadile tugeva organisatori – brigadiiri. – Edasi 16.02.1932, nr. 38) Brigadiiri tööst Sulevis vt. A. Saar. Võitlusel sotsialistilise Sulevi eest. Kas kolhoosi poolt või vastu? – nii seisab küsimus praegu. – Edasi 20.–22.09.1931, nr. 125 ja 126.

⁵³ Vt. ajalehest: "Täiesti nõrk on alles võitlus kulakute vastu, kulakuid pole veel tarvilikult välja selgitatud, paljud neist peidavad end keskmiku rüüsse." (P. Ammer. Kollektiivmajapidamise.... – Edasi 12.12.1931, nr. 164) "Kulakuid" püüti ka kaitsta. 1931. a. 13. jaanuari Edasis ilmus lugu Sulevist: "Kehvikute grupitöö nõrkuse põhjuseks on aga see, et kehvikute grupi koosseis vastav pole ning grupi hulka inimesed on pugenud, kes kehvikute huvisid ei kaitse, ega kulakute vastu ei taha võidelda, nagu K. Torokvei, J. Olo, P. Pusta. Viimasel kehvikute grupi koosolekul astusid nad kulakute kaitseks välja." (Sulevis töötavad kulakud enesemaksustamisele vastu. – Edasi 13.01.1931, nr. 5) Vt. ka Hektar. Puhastus algab. – Edasi 25.01.1931, nr. 9: "Neil päevil heideti Salme komnoorte hulgast välja Blok, Tiismus, ja Tsernägin. Põhjus: klassivaenlastega kokkumäng ja kraami müük enne kolhosi astumist."

mjaso sakotovkasse.⁵⁴ Töödega oleme ka kaunis puntras, kartuli on veel üle poole võtta, niisama ka kukurussi puhastamisega, kõik tööd on kaunis ripakille. Saab näha, kudas nendega jõuab, ilmad on ka kaunis vihmased, nüüd pidas nädalipäevad, täna sajab jällegi. Teiseks tööinimeisi on ka nii kole vähe, meesterahvaid on kolme ümber. No mis see selle suure töö kohta on. Punni neid kotta tõsta kas jätkust lahti. Jah, töö on küll raske, isiäranis minul, ole hommiku vara kuni õhtu pimedani, õhtu käi kukurussi puhastamas, peale selle sotita veel tööjuhataja kohustusi. No on koeraamet see tööjuhataja amet. Saab näha, millal ma ka lahti saan.

6. novembril. Täna on see päev, mis enemast jõulusi ette kuulutas. Sest jõulud on nüüd ära iganenud. Nüüd on selle asemel oktoobripühad. Täna on oktoobripüha lauba, inimesed, nooremad läksivad Slantsi peale, mina ei viitsinud seda orjust ette võtta. Eila ööse sai ligi hommikuni üleval oldud, oli suur udarnikute⁵⁵ väljaselgitamine ja preemija määramine, oli igavest saginat seal, igaüks tahab udarnik olla ja preemijat saada. Pais tab kui lastele meelitust antasse. Olen alles prigadir. On küll see amet surmani ära tüüdanud, katsun veel vilja ära korjata, siis nõuan, et lahti lasevad. Töödega oleme ka kaunis puntras. Kartuli on veel tublisti võtta. Ilmad olivad tänavu kole vihmased. Nüüd on juba mõni päev ilusad olnud, on jälle külm, kipub kartuli näpistama.

9. novembril. Nüüd on juba need oktoobripühad ka jällegi läbi. Esimesel pühal 7. oli pidu, tervituskõned... 8.-ndal, teisel pühal käisime Slantsi peal. Nüüd oktoobripühade aeg oli üleandmine suurema tööstuse kätte. Mind aeti nagu voorimeheks, siis sai kuulda kõik ära, peeti suurt koosolekut. Räägiti möödunud tööd ja arutati uusi plaana ja tuleviku

tööd. Insenerid kiitsid selle Slantsi nõnda välja. Tulevikus kavatsetakse ikka suur tööstus käima panna, eks ta võta enne aega ja raha. Aastapäevad tagasi ei olnud, on juba nüüd selle aastaga kaunisti edasi läind. On hulga suuri majasi jne. Võib-olla meiegi tulevikus lähme kõige kupatusega Slantsi tööstuse alla. Eks näe, mis tulevik toob.

5. detsembril. Lumi on maas, ilm on külm, 1. detsembril tuli lumi, tahab vist tänavu külma talve teha. Töödega saime ka enam-vähem valmis. [– – –] Olen alles tööjuhataja, olen küll koledasti tüdinunud, andsin küll sajavlenja sisse, aga ei lastud, enne kui aasta täis saab. On veel paar kuud, katsun veel ära olla.

26. detsembril. Täna on aupärast viimane püha. Kuid on kaunisti ära ununenud, mõni ainuke, kes veel pühitseb. Olen alles tööjuhataja, arvan ikke kuu lõpus lahti saavat. Tali on tänavu kaunis suur, lund on paergu 1,5 arssinat ja ligemalle iga päev kipub sadama.

(järgneb)

Marika Mikkor

(1963)

Lõpetanud Tartu ülikooli ajaloo osakonna. Magister kirjandusteaduse alal. Eesti Põllumajandusmuuseumi vanemteadur. Peamised uurimisteemad: elutähtpäevadega seotud tavad ja uskumused eestlastel (sh. Kaukaasia eestlastel), ersadel ja isuritel. Kaukaasia eestlaste identiteedist ilmus 1998. aastal raamat "Eestlased Musta mere rannikul". Praegused uurimisteemad: eluolu ja töökorraldus kolhoosides ning kodussünnitajate liikumine Eestis.

⁵⁴ vene k. *zagatovka mjasa* – 'lihavarumine'. Ajalehes Edasi käsitleti juhtumit Ülem-Lindast, kui lihavarumist avalikult kritiseeriti: "Et kasvatusline töö kolhoosnikkude, isegi kolhoosi aktiivi hulgas nõrk on, seda tunnistab viimane üldkoosolek, kus kolhoosi ja külanõukogu aktiivi kuuluv Anetta Tilk kõige häbemataalt sigade kontrakteerimise vastu, kulaklise agitatsiooniga linnade varustamise ja tööliste ja talupoegade sidemete vastu välja astus. Kuid arusaajad kolhoosnikud oma suures enamuses andsid oportunistile paraja vastulöögi sellega, et kinnitasid riigi kontrollarvu, ning paljud andsid koosolekul isiklikult lubaduse kontrollleerida oma ülejääki, mis üle poole vastuvõetud kontrollarvust välja tegi." (P. Ammer. Kollektiivmajapidamise... – Edasi 12.12.1931, nr. 164)

⁵⁵ Vene k. *udarnik* – 'lööktööline'.